

Studia z Polityki Publicznej

ISSN: 2391-6389

aklimcz@sgh.waw.pl

Szkoła Główna Handlowa w Warszawie

Polonia

Dopia-Borysiak, Katarzyna

Norweskie partie polityczne wobec problemu zmian klimatu i polityki klimatycznej

Studia z Polityki Publicznej, vol. 2, núm. 4, 2015, pp. 141-158

Szkoła Główna Handlowa w Warszawie

Winiowa, Polonia

Disponible en: <https://www.redalyc.org/articulo.oa?id=663771559008>

- Cómo citar el artículo
- Número completo
- Más información del artículo
- Página de la revista en redalyc.org

Sistema de Información Científica

Red de Revistas Científicas de América Latina, el Caribe, España y Portugal

Proyecto académico sin fines de lucro, desarrollado bajo la iniciativa de acceso abierto

Norweskie partie polityczne wobec problemu zmian klimatu i polityki klimatycznej

Streszczenie

Problem zmian klimatu ze względu na koszty społeczne i ekonomiczne staje się w ostatnich latach jednym z czynników antagonizujących bądź scalających narodowe systemy polityczne i występujące tam podmioty. Casus Norwegii jako czołowego w Europie producenta oraz eksportera ropy i gazu wydaje się zasługiwać na szczególną uwagę. Główne podmioty polityczne w tym państwie, jak: Norweska Partia Pracy (DnA), Partia Konserwatywna (H), Socjalistyczna Partia Lewicy (SV), Chrześcijańska Partia Ludowa (Kr.F), Partia Centrum (S), Partia Liberalna (V) wyrażają w kwestii celów narodowej polityki klimatycznej dość istotną zbieżność, choć różnią się w kwestiach operacyjnych. Istotnym wyjątkiem w podejściu do omawianej problematyki jest stanowisko Partii Postępu (Fr.P). Celem artykułu jest analiza założeń programowych w obszarze polityki klimatycznej i ochrony klimatu wszystkich ugrupowań parlamentarnych oraz ocena ich praktycznej implementacji w minionej dekadzie.

Słowa kluczowe: Norwegia, polityka klimatyczna, partie polityczne

The Norwegian political parties' attitudes towards the problem of climate change and climate policy

Abstract

Due to the social and economic costs the problem of climate change has recently become one of the factors which antagonizes or merges national political systems and their entities. The case of Norway as a leading European producer and exporter of oil and gas seems to deserve particular attention. Although the main political actors in the country, such as the Norwegian Labour Party (DnA), the Conservative Party of Norway (H), the Socialist Left Party (SV), the People's Christian Party (Kr.F), the Centre Party (S) and the Liberal Party (V) have quite similar ideas about the major objectives of the national climate policy, their opinions differ in operational matters. The position of the Progress Party (Fr.P) is an important exception to the approach towards the discussed issue. This

article aims to analyse the programme assumptions about the climate policy and climate protection of all parliamentary groups and assess their practical implementation in the past decade.

Keywords: Norway, climate policy, political parties

Od lat 80. XX w. kwestie natury ekologicznej zajmują coraz istotniejsze miejsce w dyskursie publicznym w Norwegii. Politycy wszystkich partii, w dużej mierze z powodu wysokiej wrażliwości społecznej, jak również obywatelskiego zaangażowania i wysokiego poziomu wiedzy ogółu Norwegów, musieli nadać ekologii wysoką rangę. W przeciwieństwie do wielu zachodnich demokracji problemy środowiska były szeroko dyskutowane i konsultowane w duchu konsensualizmu norweskiego systemu politycznego. Zarazem na arenie międzynarodowej państwo to chciało utrzymać status ekologicznego lidera, kreatora trendów, zarazem hojnego darczyńcy, angażując swoje znaczne zasoby chociażby w trakcie międzynarodowych negocjacji i inicjatyw związanych z ochroną środowiska.

Wysoki poziom zaangażowania obywatelskiego, jak i wymogi polityki zagranicznej spowodowały, że wszystkie norweskie partie polityczne, poza Partią Postępu, uznały zmiany klimatu za czołowy problem społeczności międzynarodowej już pod koniec lat 80. minionego stulecia. Główną propagatorką działań w tym obszarze była G.H. Bruntland z Partii Pracy, która w latach 1974–1979 była ministrem ochrony środowiska, następnie premierem Norwegii (1986–1989, 1990–1996) oraz w latach 1984–1987 przewodniczącą Światowej Komisji ds. Środowiska i Rozwoju. To właśnie dzięki zaangażowaniu G.H. Bruntland, nazywanej „światowym ministrem środowiska”, społeczność międzynarodowa zauważyła potrzebę przejścia na zrównoważoną ścieżkę rozwoju, uwzględniającą czynniki środowiskowe, oraz dostrzegła problem antropogenicznych zmian klimatu¹. Tym samym od końca lat 80. XX w. kwestie ochrony klimatu zajęły ważne miejsce w dyskursie politycznym państwa, którego dobrobyt został zbudowany dzięki eksploatacji węglowodorów. Celem niniejszego artykułu jest analiza założeń programowych w obszarze polityki klimatycznej wszystkich ugrupowań parlamentarnych oraz ocena praktycznej ich implementacji w okresie minionej dekady.

¹ *Our Common Future*, United Nations World Commission on Environment and Development, New York 1987.

Problem globalnego ocieplenia w agendzie politycznej

Norweskie zaangażowanie w walkę z globalnym ociepleniem w początkowym okresie było wpisywane w ramy moralnej odpowiedzialności. Sama premier G.H. Brundtland w czerwcu 1990 r., mówiąc o wyzwaniach emisji gazów cieplarnianych, stwierdziła, że jest to „problem emisji *per capita*, co wskazuje, że państwa uprzemysłowione mają »dług« względem świata rozwijającego się”². Jednocześnie wewnętrzny i międzynarodowy *image* ekologicznego lidera³, ugruntowany przez dekady, wymagał podjęcia działań, które stanowiłyby przykład również dla innych państw. Oficjalnie rząd ogłosił w 1989 r., że podejmie zdecydowane kroki na rzecz walki ze zmianami klimatu, mając poparcie, przynajmniej co do zasady, wszystkich znaczących partii politycznych (poza populistyczną Partią Postępu), organizacji pozarządowych oraz przedstawicieli przemysłu⁴. Niezależnie od argumentów o potencjalnej efektywności działań na poziomie globalnym podkreślano, iż w pierwszej kolejności należy dać przykład determinacji w redukcji emisji w kraju. Na dowód tego Norwegia jako jedno z pierwszych państw ustaliła unilateralny cel stabilizacji emisji do 2000 r. na poziomie 1990 r. i wprowadziła podatek od emisji CO₂⁵. Zaledwie po dwóch latach norweski entuzjazm klimatyczny został radykalnie osłabiony w wyniku zetknięcia się z rzeczywistością gospodarczą. Pojawił się jednoznaczny konflikt pomiędzy ambitną polityką klimatyczną a zwiększeniem wydobycia kopalin i utrzymaniem szybkiego tempa rozwoju gospodarczego. Zdecydowano się na przeorientowanie polityki i położenie głównego nacisku na działania międzynarodowe. Tym samym problem zmian klimatu zaczęto definiować przez pryzmat efektywności kosztowej w skali globalnej, a nie narodowych celów ujętych ramami liczbowymi. Norwegia stała się tym samym jednym z najbardziej zdecydowanych orędowników międzynarodowych instrumentów przewidzianych w Protokole z Kioto z 1997 r., czyli systemu handlu emisjami, wspólnej realizacji projektów (*Joint Implementation – JI*) i mechanizmu czystego rozwoju (*Clean Development Mechanism – CDM*).

² Za: Y. Nilsen, *En felles plattform? Norsk oljeindustri og klimadebatten fram til 1998*, University of Oslo, Oslo 2001, Faculty of Arts, Ph.D. thesis, s. 135.

³ Wysoki profil podczas konferencji ministerialnej w Hadze w 1989 r. i Konferencji w Bergen w 1990 r. (dotyczące problemu kwaśnych deszczy spowodowanych emisjami przede wszystkim w Wielkiej Brytanii oraz Europie Środkowej i Wschodniej) S. Andresen, H. Kolshus, A. Torvanger, *The feasibility of ambitious climate agreements. Norway as an early test case*, CICERO, September 2002, s. 6.

⁴ E. Hovden, G. Lindseth, *Discourses in Norwegian Climate Policy: National Action or Thinking Globally?*, „Political Studies” 2004, Vol. 52, s. 64.

⁵ M. Reitan, *Interesser og institusjoner i miljøpolitikken*, University of Oslo, Department of Political Science, Ph.D. thesis 1998.

Równocześnie od ponad 20 lat wytworzył się wśród czołowych norweskich partii politycznych prawicy i lewicy (Partii Konserwatywnej i Partii Pracy) konsensus zakładający, że polityka energetyczna kraju, oparta na wysokim wydobywaniu ropy i gazu, nie może zostać ograniczona celami polityki klimatycznej. Dla osiągnięcia tego założenia dokonano dyskursywnej reorientacji i wskazano, że wykorzystanie norweskich węglowodorów jest wysoce korzystne dla globalnej polityki klimatycznej ze względu na ich relatywną „czystość” w stosunku do zagranicznych odpowiedników oraz postanowiono zmniejszyć spalanie w najbardziej szkodliwych elektrowniach węglowych.

Stanowisko partii norweskich wobec wyzwań zmian klimatu i polityki klimatycznej

Od drugiej połowy lat 80. XX w., czyli przez blisko trzy dekady, główne podwaliny norweskiej polityki klimatycznej zarówno w wymiarze conceptualnym, jak i funkcjonalnym zostały stworzone przede wszystkim przez Partię Pracy. Partia ta wypracowała ściśle związki z organizacjami i ruchami społecznymi ekologicznymi, konfederacjami pracodawców, organizacjami młodzieżowymi i z największą w kraju Konfederacją Związków Zawodowych. Od 1989 r. jej poparcie utrzymuje się powyżej 30% (2013 r. – 30,8%), dając jej nieprzerwanie miano najsilniejszego ugrupowania parlamentarnego⁶. Jest ona niekwestionowanym twórcą norweskiego państwa dobrobytu, opartego na wysokim opodatkowaniu obywateli, redystrybucji i solidaryzmie społecznym.

Ugrupowanie to od 2005 r., kiedy przejęło władzę i J. Stoltenberg stanął na czele rządu Partii Pracy, uznało zmiany klimatyczne, obok kryzysu finansowego, wzrastających nierówności i napięć społecznych, za jedno z kluczowych wyzwań stojących przed społecznością międzynarodową, wymagające globalnego zarządzania⁷. Rząd jako cele wyznaczył: redukcje emisji globalnych odpowiadających za 30% własnych emisji w 1990 r. do 2020 r., neutralność węglową do 2050 r., a w wypadku przyjęcia wiążącego porozumienia z udziałem państw rozwiniętych, osiągnięcie neutralności do 2030 r., (co oznaczało działania na rzecz redukcji emisji odpowiadające całości

⁶ M. Grzybowski, *Norweskie partie polityczne na przełomie XX i XXI stulecia*, w: *Studia nad współczesnymi systemami politycznymi. Podmioty i procesy demokratyczne*, t. 1, red. J. Juchnowski, R. Wiszniowski, Wyd. Adam Marszałek, Toruń 2014, s. 423.

⁷ *Moving Norway forward, The Programme of the Norwegian Labour Party 2013–2017*, <http://arbeiderpartiet.no/file/download/6201/77186/file/0604%20Program%20endelig%20engelsk%20versjon.pdf>, dostęp 7.12.2015.

emisji w kraju)⁸. Partia Pracy popierała główne postulaty Międzyrządowego Zespołu ds. Zmian Klimatu mówiące o potrzebie zatrzymania globalnego wzrostu temperatury na poziomie 2°C poprzez redukcję emisji w skali globu o 50–85% do 2050 r. Jednoznacznie wskazała, że główny nacisk zostanie położony na działania międzynarodowe. Podkreślała konieczność osiągnięcia szerokiej współpracy, z udziałem państw rozwiniętych, wschodzących gospodarek i państw rozwijających się oraz sprawiedliwego podziału kosztów. Proponowała, aby wszyscy mieszkańcy Ziemi byli uprawnieni do emisji tej samej ilości CO₂. Odwołując się do diagnozy problemów państw rozwijających się, szczególnie akcentowano konieczność solidarności międzynarodowej. Flagowym projektem rządu była działająca od 2008 r. Inicjatywa Klimatyczno-Leśna promująca walkę z wylesieniem, włączenie emisji wynikających z wylesiania i degradacji lasów do nowego porozumienia klimatycznego oraz monitoring, ocenę i weryfikację stanu lasów. Inicjatywa, z rocznym budżetem 3 mld NOK, opierała się na projektach multilateralnych, np. Funduszu Leśnym Dorzecza Kongo (*Congo Basin Forest Fund*) czy programie Organizacji Narodów Zjednoczonych REDD (*Reducing Emissions from Deforestation and Forest Degradation*) – Redukcji Emisji z Wylesiania i Degradacji Lasów. Partia Pracy opowiedziała się również za powołaniem międzynarodowego mechanizmu finansowania działań na rzecz klimatu w państwach ubogich przez Zielony Fundusz Klimatyczny (*Green Climate Fund*).

Partia podkreśla jednak, że w znacznej mierze za zmiany klimatu odpowiedzialne są wolne siły rynku oraz fakt, że ci najbardziej odpowiedzialni za emisje nie ponoszą ich kosztów. Proponuje jednak wykorzystanie mechanizmów wolnorynkowych dla promocji proekologicznych, zarówno technologii, jak i wzrostu ekonomicznego, m.in. poprzez zaniechanie subsydiowania paliw kopalnych, ustanowienie bardziej skutecznego systemu opłat za emisje (np. przez zmniejszenie kwoty całkowitej pozwoleń w ramach Europejskiego Systemu Handlu Emisjami) oraz zachęt dla biznesu promujących inwestycje w energię odnawialną w państwach ubogich i wschodzącej gospodarki. Postulowała również ustanowienie ceny na emisje pochodzące z międzynarodowego ruchu powietrznego i żeglugi⁹.

Działania krajowe Partii Pracy opierały się na kilku założeniach. Przede wszystkim podkreślono, że polityka klimatyczna nie może stanowić przeszkody dla rozwoju wydobywania węglowodorów. Pomimo licznych protestów partia popierała zwiększenie eksploatacji zasobów Morza Barentsa oraz przeprowadzenie badań środowiskowych

⁸ *Norwegian Climate Policy, Summary in English: Report No. 34 (2006–2007) to the Storting*, Norwegian Ministry of the Environment, Oslo 2007.

⁹ *Moving Norway forward*, op.cit., s. 36–43.

w obszarze Lofotów¹⁰, spotykając się z krytyką środowisk pozarządowych. Partia chciała, aby sektor energetyczny podlegał państwu i tym samym podporządkowany był silnym instrumentom regulacyjnym w postaci podatków i opłat, np. przez zachowanie w gestii rządu instalacji hydroenergetycznych czy wprowadzenie systemu zachęt dla efektywności energetycznej w budynkach publicznych i prywatnych. Inne postulaty obejmowały m.in. unowocześnienie sieci przesyłowej i budowę nowej linii łączącej Norwegię z zagranicą, badania nad energią odnawialną w ramach Nowego Funduszu Klimatyczno-Technologicznego, zwiększenie efektywności energetycznej w przemyśle, utrzymanie nacisku na technologię przechwytywania i składowania CO₂, wzmocnienie Petoro – spółki zarządzającej państwowym kapitałem na szelfie kontynentalnym¹¹.

Obecnie za jeden z najbardziej kontrowersyjnych i nieudanych projektów promowanych przez Partię Pracy uznaje się program składowania i przechwytywania CO₂. W 2007 r. premier J. Stoltenberg ogłosił, że w ciągu trzech lat powstanie w Mongstad centrum testowania najnowszych technologii, a następnie do 2012 r. pełen program operacyjny przechwytywania i składowania CO₂ (*carbon capture and storage* – CCS) realizowany w pobliskiej rafinerii. Biorąc pod uwagę rozmach technologiczno-finansowy oraz zakładany wkład w rozwój dziedziny, premier porównał inicjatywę do „norweskiego lądowania na księżycu”¹². Nowa technologia mogła stanowić rozwiązanie dla emisyjnego przemysłu rafineryjnego i dać Norwegii tzw. przewagę pierwszego ruchu, czyli państwa lidera zielonych technologii, korzystającego ze sprzedaży swoich rozwiązań innym państwom. Pierwsza faza, czyli budowa centrum technicznego, ze względów finansowych i technicznych zakończona została, pomimo zaangażowania państwa norweskiego, Statoil oraz innych firm jak Shell i Sasol, a nawet Unii Europejskiej, dopiero w 2012 r. Rząd i sam J. Stoltenberg ponieśli ogromną porażkę wizerunkową, co stanowiło jeden z powodów przegrania wyborów parlamentarnych w 2013 r. Partia Konserwatywna, która doszła wówczas do władzy, podjęła decyzję o wstrzymaniu pełnego programu, pozostawiając jedynie centrum technologiczne, a sam J. Stoltenberg został zobligowany do składania przed komisją parlamentarną wyjaśnień odnośnie do racjonalności wsparcia publicznego dla inwestycji.

¹⁰ Dowodem może być chociażby kontrowersyjna decyzja podjęta wiosną 2013 r. o rozpoczęciu studiów środowiskowych w obszarze Lofotów, określanych mianem obszaru szczególnie wrażliwego. Decyzja ta stała w sprzeczności z porozumieniem zawartym w 2011 r. z dwiema pozostałymi partiami koalicyjnymi i stanowiła powód znacznego kryzysu rządowego.

¹¹ *Norwegian Climate Policy Report No. 21 (2011–2012) to the Storting (white paper.) Summary Recommendation from the Ministry of the Environment, 25 April 2012, approved by the Cabinet on the same date (Stoltenberg II Government)*, https://www.regjeringen.no/contentassets/aa70cfe177d-2433192570893d72b117a/en-gb/pdfs/stm201120120021000en_pdfs.pdf

¹² Za: E. Boasson, *National Climate Policy, A Multi-field Approach*, Routledge, London 2015, s. 95.

Warto zauważyć, że rządy lewicowe w latach 2005–2013, poza Partią Pracy, opierały się na dwóch innych partiach: Partii Centrum oraz Partii Socjalistycznej Lewicy, które tworzyły „zielony” komponent tzw. czerwono-zielonej koalicji. Interesy środowisk wiejskich reprezentowała Partia Centrum, ugrupowanie będące politycznym skrzydłem organizacji rolniczej. Jej program zakładał zdecentralizowany rozwój, skuteczne rządy oparte na małych gminnych wspólnotach, koncentrujące się na problemach szkolnictwa, opieki zdrowotnej, administracji, zrównoważonego rozłożenia kapitału, produkcji, usług i ludności w skali całego kraju¹³. W obszarze ochrony środowiska akcentował on przede wszystkim potrzeby jednostki, utrzymanie zasobów naturalnych pod kontrolą narodową, szczególnie reprezentantów lokalnych. W obszarze zmian klimatu potwierdzono, że Norwegia musi być liderem w promocji ambitnego porozumienia klimatycznego przeciwdziałającego wzrostowi globalnej temperatury o 2°C. Największe redukcje emisji CO₂ powinny zostać osiągnięte w Norwegii we wszystkich sektorach, w których jest to możliwe. Ponadto energia odnawialna powinna zastąpić energię z kopaliny, np. w transporcie, komunikacji oraz w sektorze energetycznym, przy jednoczesnym nacisku na rozwój bioenergii oraz innych dziedzin energii odnawialnej. Partia, dzięki swoim rozbudowanym struktutom lokalnym, kładła szczególny nacisk na konieczność adaptacji do zmian klimatycznych poprzez działania prewencyjne w wypadku katastrof, erozji i lawin. Silnie akcentowano również konieczność uwzględniania czynników środowiskowych przy wyznaczaniu nowych miejsc eksploatacji ropy i gazu, przy jednoczesnym zakazie odwiertów na terenach wrażliwych, czyli w regionie Lofotów, Vesterålen, Senja czy Møre¹⁴.

Druga z partii koalicyjnych rządu lewicowego w latach 2005–2013, Socjalistyczna Partia Lewicy, pomimo kilku dekad obecności na scenie politycznej dopiero debiutowała w tej roli i była odpowiedzialna za resort ochrony środowiska. Jest ona jedną z nielicznych nowych znaczących europejskich partii lewicowych, które powstały w ekonomicznie rozwiniętym, małym państwie dobrobytu (również w Danii). Początkowo określana była mianem socjalistycznej, natomiast obecnie łączy elementy demokratycznego socjalizmu, feminizmu, environmentalizmu, czasami nazywanego eko-socjalizmem. Opowiada się za wzmocnieniem roli państwa, silnym sektorem publicznym, rozbudowanym systemem opieki społecznej, państwem dobrobytu opartym na wysokim opodatkowaniu bogatszych. Główne obszary aktywności ugrupowania stanowią: edukacja, ochrona środowiska, równouprawnienie kobiet, imigracja

¹³ 100 Good Reasons To Vote For The Centre Party, <http://www.senterpartiet.no/sp-in-english/100-good-reasons-to-vote-for-the-centre-party-article62029-12924.html>, dostęp 7.12.2015.

¹⁴ Ibidem.

i różnorodność¹⁵. Partia sama określa się jako partia czerwono-zielona, gdzie kolor czerwony symbolizuje społeczeństwo bez różnic klasowych i społecznej niesprawiedliwości, a zielony pracę na rzecz zrównoważonego ekologicznie społeczeństwa, również dla kolejnych pokoleń. Jej głównym postulatem jest zmiana schematów konsumpcji i produkcji. Norwegia powinna być liderem na arenie międzynarodowej w uwzględnianiu w produkcji dóbr i usług jej kosztów dla środowiska. W tym celu należy tworzyć partnerstwo publiczno-prywatne, wprowadzić system zielonych podatków, włączając wyższy podatek od wykorzystania nieodnawialnych źródeł energii. W programie partii podkreślano jednak, że nie można zapominać o redystrybucyjnej roli podatków. Zakładano, że zielone podatki powinny być powiązane z wymaganiami Protokołu z Kioto, choć partia nie chciała wprowadzenia systemu handlu emisjami, ponieważ umożliwił on Norwegii kupno pozwoleń do emisji w innych państwach, tym samym zaprzepaszczając redukcje u siebie. W negocjacjach klimatycznych nawoływano do większego obciążenia bogatych państw, przy czym sama Norwegia powinna zobowiązać się do redukcji emisji o połowę do 2020 r., wprowadzając plany redukcji dla każdego z sektorów i prowadząc kampanię nt. oszczędzania energii oraz wprowadzania energii odnawialnej. Uwzględniono także możliwość budowy elektrowni gazowej z systemem CCS, jednak wyłącznie jako jeden z elementów szerokich działań. Jednocześnie partia wnosiła o zmodyfikowanie zasad zarządzania Funduszem Ropy, przede wszystkim o określenie zasad moralnych jego funkcjonowania, w tym uczynienie z niego narzędzia polityki klimatycznej poprzez zakaz inwestycji w państwach nieprzestrzegających zasad ochrony środowiska oraz wykluczenie w portfolio akcji kopalń czy spółek wydobywczych¹⁶. Niewątpliwym osiągnięciem Socjalistycznej Lewicy podczas jej rządów było czasowe wstrzymanie odwiertów w regionie Lofotów, mimo że część partii reprezentująca region Nordland, gdzie miały odbywać się próby, wyraziła sprzeciw wobec stanowiska liderów partyjnych.

W programie partii po roku 2005 znaczenie klimatu było mniej akcentowane, raczej na pierwszy plan wysunęły się kwestie nierówności, pomocy dla państw rozwijających się. Jednocześnie jednak partia wciąż kładła duży nacisk na zachowania jednostkowe i rozpoczęła ogólnonarodową kampanię informacyjną promującą redukcję emisji CO₂ przez obywateli.

Paradoksalnie, pomimo zmiany u steru rządów w 2013 r., norweska polityka klimatyczna w interpretacji Partii Konserwatywnej zasadniczo nie odbiega od głównych założeń poprzedników. Partia wzywa do afirmacji indywidualizmu, ograniczenia

¹⁵ *Sosialistisk Venstreparti, Arbeidsprogram 2013–2017*, <https://www.sv.no/arbeidsprogram/>, dostęp 8.12.2015.

¹⁶ *Ibidem*.

władzy regulacyjnej państwa, ekonomicznego liberalizmu, obniżenia podatków, prywatyzacji państwowych przedsiębiorstw oraz zaostrzenia systemu karnego¹⁷, przy czym nadal odwołuje się do chrześcijańskich wartości, które od powstania przyświecały jej wizji społeczeństwa. Charakteryzuje ją również zdecydowane poparcie dla integracji europejskiej, czego dowód dała podczas kampanii przedreferendalnych w 1972 r. i 1994 r. Od lat 70. XX w. poparcie dla niej utrzymuje się na poziomie 20–25%. Jedynie dwukrotnie – w 1981 r. i 1985 r. – partia przekroczyła poziom 30% głosów, co było najlepszym wynikiem od 1924 r.¹⁸ W XXI w. hasłami przewodnimi partii stały się: witalność rozumiana jako oddolna inicjatywa, zrównoważony rozwój oraz konkurencyjność. Globalne wyzwania dla środowiska i ubóstwo uznano bowiem za główne problemy współczesności. Partia podkreślała, że dla przetrwania gatunku ludzkiego niezbędne jest zachowanie równowagi pomiędzy wykorzystaniem a odnawianiem się zasobów Ziemi, wzrost ekonomiczny może występować w granicach wyznaczonych przez tolerancję natury, a antropogeniczny wpływ na środowisko przekracza granice narodowe i granice teraźniejszości. Partia podkreślała, że stoi na straży norweskich wartości społecznych, dobrobytu oraz dobrostanu środowiska.

W programie wyborczym Partii Konserwatywnej w 2013 r. zmiany klimatu określono jako „prawdopodobnie największe wyzwanie, przed jakim stoi społeczność międzynarodowa w najbliższych kilku dekadach”¹⁹. Partia zobowiązała się do przyjęcia roli lidera w dążeniu do nowego porozumienia klimatycznego oraz w osiągnięciu zmiany technologicznej i świadomościowej, służącej ograniczeniu emisji w Norwegii i na świecie²⁰. W programie zmiany klimatu zostały uwzględnione wieloaspektowo. Polityka ekonomiczna państwa, w przeciwieństwie do modelu uzależnienia od dochodów z ropy, którym obarczono poprzedni lewicowy rząd, miała opierać się na większej konkurencyjności gospodarki norweskiej, przemyśle bazującym na wiedzy i efektywności sektora publicznego.

Konserwatystów charakteryzowało również silniejsze akcentowanie roli środków wolnorynkowych w walce o środowisko, np. przez rozwój „zielonych” podatków, czyniących produkcję i konsumpcję bardziej przyjazną środowisku, jednak przy zachowaniu proaktywnej roli państwa w tym obszarze²¹. Podkreślano bowiem, co

¹⁷ *Hoyre-Programme of Principles*, http://www.hoyre.no/www/om_hoyre/english_information/, dostęp 8.12.2015.

¹⁸ M. Grzybowski, op.cit., s. 423.

¹⁹ *New Ideas, better Solutions. The Conservative Party's Parliamentary Election Manifesto 2013–2017. Adopted at the National Convention 3–5 May 2013*, https://www.hoyre.no/admin/filestore/Filer/Politikkdokumenter/Stortingsvalgprogram/Hyresstortingsvalgprogram2013-2017engelskl_web.pdf, s. 59.

²⁰ *Ibidem*, s. 7.

²¹ *Hoyre – Programme of Principles*, op.cit.

do zasady, że ekonomia zmian klimatu stanowi ewidentną porażkę wolnego rynku i należy przede wszystkim zmniejszać emisje, a nie przenosić je do innych państw.

Jednym z podstawowych filarów polityki klimatycznej według Partii Konserwatywnej miał być dynamiczny rozwój nowych rozwiązań technologicznych. Jeszcze z ław opozycyjnych E. Solberg w wystąpieniu parlamentarnym o ustanowieniu systemu finansowania i wspierania rozwoju technologii przyjaznych dla klimatu z 3 marca 2010 r. mówiła o potrzebie połączenia wysiłków przedsiębiorstw, instytucji badawczych oraz władz politycznych²². Ramy dla doskonalenia technologii powinny tworzyć: rozwój badań podstawowych, badań stosowanych, inwestycji, programów pilotażowych, komercjalizacji i systemu wdrożenia²³. Już u steru władzy rząd rozpoczął nowe inicjatywy, tj. wsparcie dla samochodów zero- bądź niskoemisyjnych, zwiększanie grantów przyznawanych Funduszowi Przyjaznych Środowisku Technologii, zwiększenie systemu zachęt dla inwestowania w transport publiczny, zmiany w systemie podatków i opłat środowiskowych. Nowa rola przypadła również Funduszowi Emerytalnemu, gdyż kilkuprocentowy jego dochód, który może corocznie zasilać budżet państwa, został w większym stopniu przeznaczony na „zielony wzrost”, przy czym ostatecznie zrezygnowano z zakupu akcji bądź obligacji przedsiębiorstw związanych z projektami wysokoemisyjnymi²⁴.

W obszarze energii za wyzwanie uznano odpowiednie wykorzystanie zasobów dla zapewnienia dostaw energii oraz dla realizacji wizji społeczeństwa niskoemisyjnego poprzez wykorzystanie potencjału energii odnawialnej, stworzenie warunków dla dalszego rozwoju hydroenergii, wzmocnienie możliwości transmisyjnych energii pomiędzy innymi państwami, zwiększenie efektywności energetycznej w mieszkaniach i innych budynkach. Jednocześnie, odnosząc się do międzynarodowej roli Norwegii wskazano, że powinna ona wносить swój wkład w operacje międzynarodowe, pomoc rozwojową, działania na rzecz ochrony środowiska i zmniejszenia zmian klimatu, a rola sektora energetycznego w polityce zagranicznej powinna ulec wzmocnieniu.

Rząd konserwatywny w o wiele większym stopniu akcentował konieczność synchronizacji stanowiska Norwegii z polityką klimatyczną Unii Europejskiej. Państwo od 2008 r. w ramach Europejskiego Obszaru Gospodarczego podlegało Europejskiemu

²² *Representantforslag fra stortingsrepresentantene Erna Solberg, Trond Helleland, Nikolai Astrup og Siri A. Meling om opprettelse av et fond og virkemiddelapparat for utvikling av klimavennlig teknologi*, Stortinget, Dokument 8:84 S (2009–2010), <http://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Publikasjoner/Representantforslag/2009–2010/dok8-200910-084/1/#a1>, dostęp 7.12.2015.

²³ *Pådriver for kraftige kutt*, http://www.hoyre.no/www/politikk/hva_mener_hoyre_om/energi_og_miljo/klimapolitikk/, dostęp 7.12.2015.

²⁴ *New climate criterion for the exclusion of companies from the Government Pension Fund Global (GPGF)*, Government of Norway, Press release 10.04.2015, <https://www.regjeringen.no/en/aktuelt/nytt-klimakriterium-for-utelukkelse-av-selskaper/id2405205/>, dostęp 7.12.2015.

Systemowi Handlu Emisjami, którym zostało objętych ponad 50% emisji krajowych. Jednocześnie przyjmowało wiele unijnych dyrektyw dotyczących efektywności energetycznej, transportu czy norm emisji. Zgodnie z Białą Księgą z 2015 r. rząd przyjął cel redukcji o 40% względem 1990 r. do 2030 r., co, jak podkreślano, pokrywało się z postanowieniami Unii Europejskiej²⁵. Biorąc pod uwagę zbieżność celów, za nieodzowne uznano przyjęcie porozumienia o wspólnej realizacji pakietu klimatycznego UE. Miało to służyć z jednej strony osiągnięciu największej efektywności, lecz jednocześnie tworzyć przewidywalne warunki dla rozwoju gospodarczego kraju. W konsekwencji podczas sesji Konferencji Stron, która miała miejsce w Paryżu w grudniu 2015 r., decydującej o przyszłości reżimu zmian klimatu po 2020 r., Norwegia również zaprezentowała stanowisko w założeniach zgodne z postulatami UE. Dodatkowo proponowała kontynuację i rozszerzenie Inicjatywy Leśnej i nakłonienie państw nordyckich do większego w niej udziału.

Warto podkreślić, że polityka klimatyczna rządu E. Solberg stanowiła wyraz kompromisu, jaki został przyjęty z koalicjantem – prawicową, konserwatywno-liberalną Partią Postępu. Partia ta to słabo zideologizowane ugrupowanie o orientacji problemowej (*issue-oriented*), krytykująca socjaldemokratyczne rządy za m.in. wysoki poziom opodatkowania społeczeństwa, nadawanie specjalnych praw ludności Saamów z północy kraju czy pomoc państwa dla nierentownych podmiotów gospodarczych. Główny kapitał polityczny tego ugrupowania powstał na podstawie rasistowskich i ksenofobicznych haseł, przez co przez kilka dekad nie miało ono zdolności koalicyjnych.

W obszarze ochrony środowiska i klimatu Partia Postępu wyróżniała się najmniejszym zaangażowaniem wśród wszystkich ugrupowań politycznych i wykazywała krytyczny stosunek do wszelkich regulacji²⁶. Jeszcze na przełomie XX i XXI w. podważała antropogeniczny charakter zmian klimatu i nie chciała uznać CO₂ za zanieczyszczenie, które podlegałoby Ustawie o zanieczyszczeniach, a w związku z tym określonej kontroli. Będąc w opozycji, krytykowała rządy poprzedników za działania w obszarze polityki klimatycznej, określając je jako mało realistyczne i zbyt ambitne. Negowała konieczność podjęcia wysiłku na rzecz cięcia emisji krajowych, szczególnie jeśli miałyby to ograniczyć działania sektora energetycznego. Podważała skuteczność międzynarodowych negocjacji klimatycznych motywując to faktem, że Protokół z Kioto obejmuje niewielką część światowych emisji, przy jednoczesnym wyłączeniu

²⁵ *A new and more ambitious climate policy for Norway*, Government of Norway, Press release 4.02.2015, No. 28, <https://www.regjeringen.no/en/aktuelt/ny-og-mer-ambisios-klimapolitikk/id2393609/>, dostęp 7.12.2015.

²⁶ T. Bjørklund, J. Andersen, *Anti-Immigration Parties in Denmark and Norway: The Progress Parties and the Danish People's Party*, Aalborg Universitet 1999, s. 16.

głównych emitentów jak USA, Chiny czy Indie. Jednocześnie była przeciwna Kioto 2, czyli nowemu porozumieniu klimatycznemu, które miało obowiązywać po 2020 r., bez objęcia nim również ww. państw. Bez ich udziału partia jednoznacznie zapowiedziała sprzeciw podczas głosowań w parlamencie. Partia obawiała się, że nowe warunki mogłyby być niekorzystne dla norweskich firm ze względu na przeniesienie inwestycji do innych regionów. Opowiadała się w związku z tym za rozpoczęciem odwiertów w nowych lokacjach, w tym w regionie Lofotów²⁷.

Niewątpliwie stworzenie koalicji rządowej składającej się z dwóch partii – Konserwatywnej i Postępu – o tak skrajnie odmiennym podejściu do kwestii zmian klimatu stanowiło znaczne wyzwanie polityczne. Polityka klimatyczna nie została ujęta w umowie koalicyjnej jako priorytet rządu, co stanowiło zasadniczy zwrot w porównaniu do wcześniejszej praktyki politycznej. Partia Postępu jako koalicjant musiała jednak zrezygnować z radykalizmu swoich wcześniejszych wypowiedzi i poparła wolnorynkowe podejście konserwatystów do tej kwestii. Nie bez znaczenia pozostawał również fakt, że na agendę rządu mniejszościowego E. Solberg wpływały dwie partie, Chrześcijańska Partia Ludowa i Liberałowie, które nie zdecydowały się na wejście do rządu przede wszystkim ze względu na populizm Partii Postępu, lecz udzieliły mu parlamentarnego poparcia.

Chrześcijańska Partia Ludowa optująca za społecznym konserwatyzmem (wyrażającym się w sprzeciwie wobec aborcji, eutanazji czy małżeństw jedнопłciowych), eurosceptyczna i krytykująca gospodarkę wolnorynkową oraz konsumeryzm, widziała problem klimatu w szerszym aksjologicznym wymiarze. Polityka ochrony środowiska według tej partii opierała się na koncepcji natury jako daru od Boga, o który należy dbać w duchu konserwacjonizmu. Partia ta w największym stopniu nawoływała do konieczności poniesienia wysokich kosztów redukcji emisji w kraju i za granicą, uzasadniając to moralnym obowiązkiem państwa bogatego, będącego eksporterem węglowodorów. W kontekście porozumienia międzynarodowego podkreślała, że nie jest możliwy konsensus z udziałem wszystkich państw, gdyż w obecnej fazie rozwoju państwa rozwijające się będą potrzebowały zwiększenia emisji dla zachowania ścieżki rozwoju, a państwa rozwinięte powinny im pomóc przez przekazanie technologii, wiedzy i umiejętności. Podkreślano, że potrzebna jest zielona rewolucja, której koszty zapłacą państwa bogate, w tym również Norwegia jako jedno z najbogatszych państw na świecie²⁸. Zarazem partia była przeciwna międzynarodowemu systemowi handlu emisjami jako podstawowemu narzędziu walki ze zmianami klimatu. System ten

²⁷ K. Solvik-Olsen jeden z czołowych polityków partii zajmujących się zmianami klimatu wystąpił z Kościoła norweskiego po tym, jak ten wypowiedział się przeciwko eksploatacji w regionie Lofotów.

²⁸ *Kristelig Folkeparti Politisk program 2013–2017*, www.nsd.uib.no/polsys/data/filer/parti/10376.pdf, dostęp 7.12.2015.

dawał bowiem możliwość wykupienia własnych emisji w innych biednych regionach świata. Chadeacy również w odmiennym świetle widzieli rolę sektora wydobywczego. Podkreślając jego historyczne znaczenie dla tworzenia dobrobytu i miejsc pracy, proponowano zmniejszenie wydobycia i zużycia ropy oraz gazu. Główny nacisk położono na lepszą eksploatację starych pól, ewentualnie nowych na północy pod warunkiem zachowania standardów ekologicznych, oraz utworzenie stref wolnych od wydobycia w rejonie Lofotów, Vesterålen, Senja, Jan Mayen, Mørebankene, Skagerrak²⁹.

Swoistym testem dla woli wypełniania ambitnej polityki klimatycznej była kwestia budowy elektrowni gazowych, która pojawiła się już w latach 90. XX w. Rząd K.M. Bondevika zbudowany na bazie Chrześcijańskiej Partii Ludowej, Partii Centrum i Partii Liberalnej (1997–2000) dla wypełnienia zobowiązań Protokołu z Kioto ogłosił moratorium na budowę elektrowni gazowych ze względu na zagrożenie wzrostem emisji. Opozycja, czyli Partia Pracy i Konserwatyści, podważyła zasadność tej decyzji, twierdząc, że budowa nowych elektrowni przyczyni się do spadku emisji, ponieważ Norwegia nie będzie importowała energii z duńskich elektrowni węglowych. W rzeczywistości Norwegia importowała energię głównie ze Szwecji, niekorzystającej z węgla, oraz z Finlandii, gdzie tylko w niewielkim stopniu system energetyczny opierał się na tym surowcu. Rząd musiał podać się do dymisji z powodu wotum nieufności. Pomimo opinii, że upadek rządu K.M. Bondevika stanowił pierwszy przykład kryzysu rządowego wywołanego polityką klimatyczną, w większym stopniu chodziło o zdestabilizowanie rządu niż całościowe podważenie kierunku działań Norwegii na rzecz klimatu. K.M. Bondevik po krótkim epizodzie rządu J. Stoltenberga z Partii Pracy wrócił do władzy już 19 października 2001 r., formując koalicję z Partią Konserwatywną oraz Partią Liberalną.

Partia Liberalna programowo sytuuje się w centrum sceny politycznej, należąc zarazem do bloku partii „antysocjalistycznych”, występujących jako opozycja względem dominującej Partii Pracy. Program partii wpisuje się do nurtu socjal-liberalnego i promuje wolność światopoglądowo-obyczajową przy jednoczesnym zachowaniu pewnego stopnia interwencjonizmu państwowego w mechanizmy wolnego rynku. Od lat 70. XX w. do tego katalogu należą również kwestie ochrony środowiska, w których partia proponuje nałożenie wysokich podatków na podmioty wywołujące szkody. Poglądy partii w kwestii polityki klimatycznej w znacznej mierze są zbieżne z opisaną wyżej Chrześcijańską Partią Ludową. Liberałowie również uważają, że Norwegia ma szczególnie obowiązek ograniczenia emisji oraz promowania rozwoju nowych, przyjaznych środowisku rozwiązań energetycznych. Partia chciałaby, aby Norwegia z eksportera paliw kopalnych stała się państwem energii odnawialnej i zrezygnowała

²⁹ Ibidem.

w dalszej perspektywie ze zwiększania produkcji ropy i gazu, w pierwszym okresie wyhamowując wydobycie, aby je docelowo wyeliminować. Podkreśla się również, że każda decyzja w ramach nowych projektów energetycznych powinna uwzględniać czynnik klimatyczny, w obszarach szczególnie wrażliwych, jak np. Lofoty, należy zabronić wszelkich odwiertów. W polityce międzynarodowej promowano nałożenie niższych limitów na państwa rozwinięte, ale objęcie nimi również państw rozwijających się oraz wprowadzenie globalnej ceny emisji CO₂³⁰.

Widać dobitnie, że pomimo różnic programowych partie norweskie zdecydowały się współpracować co do głównych zasad, celów oraz instrumentów, jakimi będzie operować państwo norweskie w walce ze zmianami klimatu. 17 stycznia 2008 r. sześć partii – Partia Pracy, Socjalistyczna Partia Lewicy, Partia Centrum, Partia Konserwatywna, Chrześcijańska Partia Ludowa i Partia Liberalna – podpisało porozumienie o norweskiej polityce klimatycznej³¹. Niezmiennie główną zasadą polityki pozostała reguła „truciciel płaci”. Stwierdzono, że polityka klimatyczna Norwegii musi być tak skonstruowana, aby prowadzić do możliwie największej redukcji emisji przy zastosowanych środkach. Musi prowadzić do ograniczenia emisji w samej Norwegii, jak również za granicą. Najlepszymi środkami dla realizacji zasady „truciciel płaci” jest wprowadzenie przekrojowych instrumentów ekonomicznych przyczyniających się do decentralizacji, efektywności i pełnej wiedzy. Podnosząc kwestie celów polityki klimatycznej, partie wskazały, że Norwegia jest jedynym państwem, które politycznie zadeklarowało węglową neutralność do 2050 r. i jest gotowe na uczynienie tego nawet do 2030 r., jeżeli inne państwa rozwinięte również przyjmą na siebie podobne zobowiązania. Norwegia, aby sprostać wymaganiom stawianym przez Protokół z Kioto, będzie finansowała redukcję emisji w innych państwach, przede wszystkim rozwijających się i w tym celu dobrowolnie zwiększy swoje zobowiązania w ramach Protokołu o 10%. Norwegia deklarowała przyjęcie roli lidera w negocjacjach klimatycznych, podkreślając, że to bogate państwa rozwinięte muszą wnieść wyższe finansowanie, a wychodzenie z biedy państw rozwijających się będzie wiązało się z większym zużyciem energii. W kwestii redukcji emisji w samej Norwegii partie proponowały, aby podwyższyć cel rocznej redukcji z przyjętego w Białej Księdze z 2007 r. poziomu 13–16 mln t do 15–17 mln t ekwiwalentu CO₂, z tego dwie trzecie w samej Norwegii. Jako główne obszary priorytetowe, które miały znaleźć się w centrum zainteresowania, wyznaczono: odnawialne źródła energii, rozwój badań i technologii, ograniczenie emisji w sektorze transportowym. Jednocześnie zdecydowano, że nie

³⁰ *Sikre en verden vi kan gi videre*, <http://www.venstre.no/politikk/miljo/>, dostęp 7.12.2015.

³¹ *Agreement on Norway's climate policy*, Oslo, 17 January 2008, http://www.regjeringen.no/upload/MD/Vedlegg/Klima/Agreement_on_Norways_climate_policy_080117.pdf

nastąpi kwotowe ograniczenie emisji w każdym z sektorów gospodarki, ponieważ nie można przewidzieć wielu zmiennych, jak np. postęp technologiczny. W ramach działań międzynarodowych jako priorytet przyjęto działania na rzecz ochrony lasów tropikalnych w państwach rozwijających się, czyli tzw. Inicjatywę Leśną. Podobne porozumienie zostało powtórzone w 2012 r. podczas drugiej kadencji rządu J. Stoltenberga, kiedy wszystkie partie parlamentarne, poza Partią Postępu, poparły rządową Białą Księgę dotyczącą celów polityki klimatycznej³².

W znacznym stopniu ogólnopartyjny konsensus wynikał z poglądów norweskich wyborców, oczekujących bardziej klarownego i zdecydowanego stanowiska wobec problemu globalnych zmian klimatu. Według badań TNS Gallup, w latach 2010–2014 zmiany klimatu były wymieniane na 6. miejscu (23%) wśród głównych wyzwań, przed którymi stoi Norwegia (po opiece zdrowotnej, edukacji, imigracji i integracji, rozwoju transportu, zapobieganiu przemocy). Natomiast w 2015 r. zajęły już drugą pozycję (po imigracji) i obecnie 34% Norwegów zalicza zmiany klimatu do największych wyzwań stojących przed ich państwem³³.

W 2010 r. wyborcy Socjalistycznej Partii Lewicy jako jedyni wymienili zmiany klimatu jako największe zagrożenie, wyborcy Partii Centrum na trzecim miejscu, wyborcy pozostałych partii na 6.–7. miejscu, natomiast Partii Postępu na 12. Interesujące jest, że rok wcześniej w wyniku COP-15 w Kopenhadze ten sam problem znalazł się na czele listy wśród wyborców aż trzech partii: Centrum, Socjalistycznej Lewicy i Chrześcijańskiej Partii Ludowej, a dla dwóch pozostałych Partii Liberalnej i Partii Pracy na drugim miejscu³⁴.

W 2015 r. znaczenie zmian klimatu wzrosło praktycznie wśród wyborców wszystkich partii. Wśród sympatyków pięciu partii parlamentarnych zmiany klimatu zostały uznane za kluczowe wyzwanie: Partii Zielonych (66%), Partii Socjalistycznej Lewicy (64%), Partii Liberalnej (46%), Partii Chrześcijańsko-Demokratycznej (43%), Partii Pracy (40%). U wyborców Partii Centrum zmiany klimatu znalazły się na drugim miejscu (41%), a Partii Konserwatywnej na trzecim (27%) na równi z edukacją oraz przestępczością. Jedynie w wypadku Partii Postępu zmiany klimatu zostały wymienione na 10. pozycji (10%) na równi z międzynarodowym kryzysem finansowym³⁵.

³² *Voteringsoversikt for sak: Norsk klimapolitikk*, Dokumenter: Innst. 390 S (2011–2012), Meld. St. 21 (2011–2012), Stortinget 11.06.2012, <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Saker/Sak/Voteringsoversikt/?p=52754&dnid=1>, dostęp 7.12.2015.

³³ *TNS Gallups Klimabarometer 2015*, <https://www.tns-gallup.no/document-file1906?pid...>, dostęp 7.12.2015.

³⁴ *Ibidem*.

³⁵ *Ibidem*.

Analizując miejsce i rolę polityki klimatycznej w agendzie politycznej Norwegii w ostatnich trzech dekadach, należy zwrócić uwagę na ciągłość wielu elementów, które w innych państwach ulegały cyklicznym zmianom. Przede wszystkim polityka klimatyczna już od końca lat 80. XX w. zajmuje centralne miejsce w dyskursie politycznym i społecznym, co wynika z jednej strony z wpływu, jaki może ona wywierać na sektor energii, ale również z norweskiego solidarystycznego podejścia międzynarodowego. Wszystkie ekipy rządzące deklarują, że antropogeniczne zmiany klimatu stanowią jedno z czołowych wyzwań ludzkości, którym należy aktywnie i wszechstronnie przeciwdziałać. Warto dodać, że w debacie politycznej widoczna jest wiara w doniesienia naukowe, m.in. Międzyrządowego Panelu ds. Klimatu, a głosy podważające wpływ człowieka na klimat pojawiały się tylko na przełomie lat 80. i 90. XX w., głównie ze strony Partii Postępu. Norwegia tym samym dawno już przeszła okres wątpliwości co do konieczności podjęcia określonych działań, co dawało poszczególnym rządóm znacznie mocniejszy mandat do wiążących decyzji.

Istotnym wyróżnikiem norweskiej sceny politycznej jest zgoda głównych sił co do kierunków działań w ramach polityki klimatycznej. Pod koniec lat. 80. XX w. wszystkie partie parlamentarne, poza Partią Postępu, nawoływały do wprowadzenia działań krajowych, np. podatku węglowego. Natomiast od 1995 r. stopniowo zaczął się kształtować ponadpartyjny konsensus co do konieczności szerokiego wykorzystania elastycznych mechanizmów reżimu zmian klimatu. W 2008 r. przybrał on formę porozumienia czołowych sił politycznych, które poparły politykę klimatyczną rządu J. Stoltenberga. Nawet Partia Postępu, która jako opozycja sprzeciwiała się zasadności wysiłków państwa w tym obszarze i nie uczestniczyła w wypracowanym ponadpartyjnym porozumieniu, będąc od 2013 r. partią współrządzającą podporządkowała się polityce premier E. Solberg z Partii Konserwatywnej, kontynuującej w kluczowych kwestiach wcześniej obrane zasady.

W efekcie główne cele i zasady polityki klimatycznej również od dwóch dekad wykazują tendencję do stopniowych ewolucyjnych zmian. Zasadniczym deklarowanym założeniem jest przechodzenie do modelu społeczeństwa niskoemisyjnego, co ma nastąpić poprzez liczne działania w obszarze budownictwa, transportu, produkcji energii, zgodne w dużej mierze z dorobkiem Unii Europejskiej. Warto dodać, że kosztami tej zmiany nie są obarczani bezpośrednio obywatele, ale podmioty gospodarcze, władze lokalne i budżet państwa.

Bibliografia

- 100 Good Reasons To Vote For The Centre Party, <http://www.senterpartiet.no/sp-in-english/100-good-reasons-to-vote-for-the-centre-party-article62029-12924.html>, dostęp 7.12.2015.
- A new and more ambitious climate policy for Norway, Government of Norway, Press release 4.02.2015, No. 28/2015, <https://www.regjeringen.no/en/aktuelt/ny-og-mer-ambisios-klima-politikk/id2393609/>, dostęp 7.12.2015.
- Agreement on Norway's climate policy, Oslo, 17 January 2008, http://www.regjeringen.no/upload/MD/Vedlegg/Klima/Agreement_on_Norways_climate_policy_080117.pdf, dostęp 7.12.2015.
- Andresen S., Kolshus H., Torvanger A., *The feasibility of ambitious climate agreements. Norway as an early test case*, CICERO, September 2002.
- Bjørklund T., Andersen J., *Anti-Immigration Parties in Denmark and Norway: The Progress Parties and the Danish People's Party*, Aalborg Universitet 1999.
- Boasson E., *National Climate Policy, A Multi-field Approach*, Routledge, London 2015.
- Grzybowski M., *Norweskie partie polityczne na przełomie XX i XXI stulecia*, w: *Studia nad współczesnymi systemami politycznymi. Podmioty i procesy demokratyczne*, t. 1, red. J. Juchnowski, R. Wiszniowski, Wyd. Adam Marszałek, Toruń 2014.
- Hovden E., Lindseth G., *Discourses in Norwegian Climate Policy: National Action or Thinking Globally?*, "Political Studies" 2004, Vol. 52.
- Hoyre-Programme of Principles, http://www.hoyre.no/www/om_hoyre/english_information/, dostęp 8.12.2015.
- Kristelig Folkeparti Politisk program 2013–2017, www.nsd.uib.no/polsys/data/filer/parti/10376.pdf, dostęp 7.12.2015.
- Moving Norway forward, *The Programme of the Norwegian Labour Party 2013–2017*, <http://arbeiderpartiet.no/file/download/6201/77186/file/0604%20Program%20endelig%20engelsk%20versjon.pdf>, dostęp 7.12.2015.
- New climate criterion for the exclusion of companies from the Government Pension Fund Global (GPF), Government of Norway, Press release 10.04.2015, <https://www.regjeringen.no/en/aktuelt/nytt-klimakriterium-for-utelukkelse-av-selskaper/id2405205/>, dostęp 7.12.2015.
- New Ideas, better Solutions. *The Conservative Party's Parliamentary Election Manifesto 2013–2017. Adopted at the National Convention 3–5 May 2013*, https://www.hoyre.no/admin/file-store/Filer/Politikkdokumenter/Stortingsvalgprogram/Hyresstortingsvalgprogram2013-2017engelskl_web.pdf, dostęp 7.12.2015.
- Nilsen Y., *En felles plattform? Norsk oljeindustri og klimadebatten fram til 1998*, University of Oslo, Oslo 2001, Faculty of Arts, Ph.D. thesis.
- Norwegian Climate Policy Report No. 21 (2011–2012) to the Storting (white paper.) *Summary Recommendation from the Ministry of the Environment*, 25 April 2012, approved by the Cabinet on the same date (Stoltenberg II Government), https://www.regjeringen.no/contentassets/aa70cfe177d2433192570893d72b117a/en-gb/pdfs/stm201120120021000en_pdfs.pdf, dostęp 7.12.2015.

- Norwegian Climate Policy, Summary in English: Report No. 34 (2006–2007) to the Storting*, Norwegian Ministry of the Environment, Oslo 2007.
- Our Common Future*, United Nations World Commission on Environment and Development, New York 1987.
- Pådriver for kraftige kutt*, http://www.hoyre.no/www/politikk/hva_mener_hoyre_om/energi_og_miljo/klimapolitikk/, dostęp 7.12.2015.
- Reitan M., *Interesser og institusjoner i miljøpolitikken*, University of Oslo, Department of Political Science, Ph.D. thesis 1998.
- Representantforslag fra stortingsrepresentantene Erna Solberg, Trond Helleland, Nikolai Astrup og Siri A. Meling om opprettelse av et fond og virkemiddelapparat for utvikling av klimavennlig teknologi*, Stortinget, Dokument 8:84 S (2009–2010), <http://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Publikasjoner/Representantforslag/2009–2010/dok8-200910-084/1/#a1>, dostęp 7.12.2015.
- Sikre en verden vi kan gi videre*, <http://www.venstre.no/politikk/miljo/>, dostęp 7.12.2015.
- Sosialistisk Venstreparti, Arbeidsprogram 2013–2017*, <https://www.sv.no/arbeidsprogram/>, dostęp 8.12.2015.
- TNS Gallups Klimabarometer 2015*, <https://www.tns-gallup.no/document-file1906?pid...>, dostęp 7.12.2015.
- Voteringsoversikt for sak: Norsk klimapolitikk*, Dokumenter: Innst. 390 S (2011–2012), Meld. St. 21 (2011–2012), Stortinget 11.06.2012, <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Saker/Sak/Voteringsoversikt/?p=52754&dnid=1>, dostęp 7.12.2015.